

Uit Eijodens verleden. 1979. 6

Omslag:

De kasteeltuin in vroeger dagen.

Achter het kasteel buiten de gracht lag vroeger deze siertuin. Dit soort tuinaanleg naar Renaissancistisch idee heet "compartiment en broderie", of vrij vertaald in het Nederlands, een met figuren geborduurd perk. Voor het onderhoud zorgden vele tuinlieden en dit betekent dat dergelijke perken naar huidige maatstaven onbetaalbaar zijn.

Foto: Hub. Leufkens.

Uitgave van de Stichting Eijdens Verleden

Juni 1979, 3e Jaargang nummer 2

Inhoudsopgave

Van de Redactie	3
Het beschermd dorpsgezicht van Eijsden, door J.F.M.M. de Vrede	4
Keizer Wilhelm II in Eijsden, door M.Th.L.W. Boersma	22
Het vaandel van de Broederschap van de H. Rozenkrans te Breust - Eijsden, door Rob Boersma	27
Kent U ze nog?	32

Van de Redactie

Dit keer ontvangt U een nummer "Uit Eijdsdens Verleden" dat nagenoeg gevuld is met bijdragen van mensen die een artikel hebben ingezonden aan de redactie.

De hoofdschotel wordt gevormd door een artikel van de hand van Ir.J.F.M.M. de Vrede over het beschermend dorpsgezicht van Eijdsden. Hij legt uit wat de bedoeling is van een dergelijk plan, verhaalt in het kort de bouwgeschiedenis van Eijdsden en geeft zijn persoonlijke mening, waar U en wij het niet mee eens behoeven te zijn. Om Uw mening kenbaar te maken, kunt U meedoen aan een kleine enquête. Het geheel is verluchtigd met tekeningen van eigen hand en vele oude en nieuwe foto's. Kortom een verhaal, waarin een Maastrichtenaar laat zien een stuk van zijn hart te hebben verloren in Eijdsden.

Van de arts M.Th.L.W. Boersma te Valkenburg - Houthem ontvingen wij het artikel betreffende de aankomst van keizer Wilhelm II op het station te Eijdsden. Hij voelt zich met Eijdsden verbonden doordat zijn overgrootvader in Eijdsden woonde en werkte en omdat zijn grootvader in het "ontvangstcomité" van de Duitse keizer zat. Alvorens het artikel te plaatsen, hebben wij contact opgenomen met de heer V. Sniekers, de maker van de wereldberoemde foto. Hij kon zich volledig verenigen met de inhoud van het artikel en bezorgde ons een afdruk van de foto, die hij in 1918 maakte.

N.B. Naar wij vernomen hebben is er een 32 mm. film gemaakt, waarop keizer Wilhelm II te zien is, terwijl hij over het station van Eijdsden heen en weer loopt. Kent U de maker(s) van deze film?

Verder treft U in dit nummer aan een artikel over het vaandel van de Heilige Rozenkrans te Breust - Eijdsden, die hoognodig aan restauratie toe was, wilde hij nog in de Bronkprocessie meetrokken en de vaste rubriek "Kent U ze nog?"

Wij wensen U veel leesgenot met deze "buitenstaanders" - aflevering. Wellicht staat er in het volgend nummer een bijdrage van Uw hand?

P.S.

- De Aad - Eijdsdener, schrijver van "Roed of Blow?", zie nummer 3 - 1978, heeft zelf zijn indentiteit prijs gegeven. Het is Dr. A.J.L.G. Pinckers, momenteel wonende te Mook. Van zijn hand kunt U binnenkort meer verwachten.
- Aanvulling op "Kent U ze nog?" in nummer 3 van jaargang 2, blz. 31: nr. 8 Piters, moet zijn Maya Feijs.
- Vult U ook de enquête in?
- Bent U al begunstiger voor het jaar 1979? (zie laatste pagina).

Het beschermd dorpsgezicht van Eijsden

INLEIDING

Iedere Eijsdenaar zal weten dat de kern van het dorp een zogenaamd beschermd dorpsgezicht is. "Fraaie" bordjes verwijzen op tal van plaatsen niet alleen naar politie, zwembad of gemeentehuis, maar ook naar dit dorpsgezicht.

Ook zal iedereen weten dat dit iets te maken heeft met het verleden van Eijsden en het feit dat dit verleden in de oude kom van het dorp nog zo mooi te zien is. Dit artikel wil iets meer vertellen over het dorpsgezicht, over wat dat precies inhoudt, hoe men dat wil beschermen en over wat Eijsden zo karakteristiek maakt als dorpsgezicht.

Eerst iets over de term "beschermd dorpsgezicht" en over de wettelijke regelingen die daarbij te pas komen. Volgens de Monumentenwet wordt onder een stads- of dorpsgezicht verstaan: "Groepen van onroerende zaken, hieronder begrepen bomen, wegen en straten, pleinen en bruggen, grachten, vaarten, sloten en andere wateren, welke met een of meer tot de groep behorende monumenten een beeld vormen, dat van algemeen belang is wegens de schoonheid of het karakter van het geheel."

Het stads- of dorpsgezicht dient ingeschreven te zijn in het register van de Monumentenraad. De Monumentenraad is een commissie die tot taak heeft de minister te adviseren in zaken die betrekking hebben op monumenten, stads- en dorpsgezichten. Eijsden is ingeschreven per 6 september 1971.

De bedoeling van aanwijzing als beschermd dorpsgezicht is, door een aantal maatregelen het dorpsgezicht in stand te houden en te herstellen. Wettelijke maatregelen daartoe worden uitgewerkt in een bestemmingsplan dat uiterlijk twee jaar na inschrijving gereed dient te zijn. Een bestemmingsplan is een plan geldend voor een bepaald gebied waarin de bestemming van de grond in dat gebied wordt vastgelegd en waarin tevens voorschriften met betrekking tot het gebruik van die grond zijn vervat. Zo geeft een bestemmingsplan niet alleen aan waar woonbebouwing, winkels of bedrijfspanden zich mogen bevinden of vestigen, maar het kan ook meer gedetailleerde voorschriften bevatten over goothoogte, gevelindeling of materiaalkeuze van bebouwing. Het bestemmingsplan "Oude Kom Eijsden" is in 1977 gereed gekomen. (De officiële termijn van twee jaar wordt in de praktijk bijna altijd overschreden.)

Fig. 1.: Gebied van het beschermd dorpsgezicht en het bestemmingsplan.

Figuur 1 geeft het gebied aan van het beschermd dorpsgezicht en het bijbehorende bestemmingsplan.

Ter ondersteuning van het bestemmingsplan bestaat er voor de kern van Eijsden tevens een zogenaamd "Rehabilitatieplan Oude Kom". Dit is een plan dat restauratie van monumenten en verbeteringen van particuliere woningen wil stimuleren door middel van subsidies.

Zoals gezegd is het de bedoeling van een beschermd dorpsgezicht dat ook de toekomst nog kan genieten van Eijdsens schone verleden. Daartoe wil men, zo zegt het bestemmingsplan, visuele cultuurhistorische waarden handhaven en herstellen, maar ook de mogelijkheid laten tot aanpassing van de gebouwen en de omgeving aan de eisen van de tijd. Men gaat er van uit dat handhaving van schoonheid en karakter pas succes heeft als ook de directe gebruikers zich daar wel bij voelen.

Concreet zijn hiertoe in het bestemmingsplan de volgende maatregelen uitgewerkt:

Met betrekking tot de bestemming van de bebouwing:

- De woonbestemming blijft de belangrijkste bestemming, andere bestemmingen, nu aanwezig, mogen gehandhaafd maar niet uitgebreid worden. Wel mogen panden, die nu één andere bestemming hebben (bedrijfspanen of iets dergelijks) in woonhuis veranderd worden. Nieuwbouw moet een woonbestemming hebben.

Met betrekking tot de kwaliteit van de bebouwing:

- Restauratie en woningverbetering moeten gestimuleerd worden zodat liefst binnen tien jaar de kwaliteit van de bebouwing goed genoemd kan worden.

Met betrekking tot de vormgeving van de bebouwing:

- Het handhaven van de visuele kenmerken van de bebouwing zoals dakvormen, gevelindelingen, materiaalgebruik en dergelijke. De eventuele nieuwbouw zal beeldondersteunend moeten zijn, dat wil zeggen dat ze aan dezelfde regels moet voldoen als de bestaande bebouwing.

Met betrekking tot de buitenruimte (straten, pleinen, groen e.d.):

- Handhaving en verhoging van de belevingswaarde van deze ruimten door bestrating, straatmeubilair (hekken, lantaarnpalen) en beplanting af te stemmen op het historische karakter van het dorpsgezicht.

Tot zover de wettelijke aspecten van het dorpsgezicht. Volledige informatie hierover geeft het bestemmingsplan "Oude Kom Eijsden", gemaakt door Partners B.V. in Maastricht 1977.

We zullen nu een blik werpen op wat er in Eijsden zo waardevol en uniek is en waarom. Hiertoe eerst een duik in de historie. Niet zozeer de historie van mensen die hier leefden, alswel de geschiedenis van straten en gebouwen.

EIJSDENS VERLEDEN

Over de vroegste geschiedenis van Eijsden kan men slechts in veronderstellingen spreken vanwege het ontbreken van bronnen. Het is waarschijnlijk dat Eijsden in de Frankische tijd ontstaan is, hoewel de omgeving al in de Romeinse tijd bewoond moet zijn geweest. Mogelijk hebben Karel de Kale en Lodewijk de Duitser reeds in 870 besprekingen gevoerd op een hoeve die lag aan de Maas en die misschien wel de oudste bebouwing van Eijsden was.

Naast feiten over machthebbers, twisten, overeenkomsten en geldelijke transakties is er helaas van het Middeleeuwse Eijsden en hoe het gebouwd was niets bekend.

Het kerkje van Eijsden is het eerste bouwwerk dat opduikt vanuit de nevelen der historie. Er is reeds sprake van in de negende eeuw. Sommigen zeggen dat het gebouwd werd aan de maaszijde van een Middeleeuwse weg naar Visé, die liep via de huidige Stiegel, Kerkstraat en Graaf de Geloeslaan. Er liep overigens langs de Maas in de vroege Middeleeuwen nog een weg van noord naar zuid; de oude Trichterweg. Deze weg liep via de nog bestaande Trichterweg, Vogelzang, tussen Bat en Spauwenstraat door via de steeg ten oosten van de huidige Theetuin door het kasteelpark zuidwaarts. Hoe dan ook, gelegen tussen de twee wegen bleef het kerkje gebouwd op het eerste Maasterras ook bij hoogwater droog. De kerk zoals we die nu kennen dateert deels uit de 14e eeuw. De mergelstenen toren en delen van het schip zijn uit die tijd, de torenspits is van latere datum, waarschijnlijk 17e eeuw, terwijl het schip bij de verbouwing van 1851 belangrijke vernieuwingen heeft ondergaan.

Een belangrijk jaartal in de bouwhistorie van Eijdsen is 1636, het jaar waarin het huidige kasteel voltooid is in, tot op de dag van vandaag zuiver gebleven, Renaissance stijl. Vrijwel zeker lag er voor die tijd in die buurt een oudere hoeve of versterking. Opgravingen in de buurt hebben resten aan het licht gebracht, maar zekerheid hierover verschaffen ze niet. De meeste resten schijnen overigens in het midden van de vorige eeuw in het kader van werkloosheidsbestrijding weggesloopt te zijn.

Het is bekend, dat vanaf het einde der Middeleeuwen Eijdsen meer begint te worden dan alleen maar een dorp met kasteel. Eijdsen wordt namelijk vanwege haar gunstige ligging aan een druk vaarwater een plaats waar tol geheven wordt en waar de handel tot bloei komt. Lakenhandel en metaalnijverheid floreren, de laatste ondermeer in de "Koperhof", een metaalwerkplaats die vroeger lag in de Kerkstraat. Vanaf de 17e eeuw begint het beeld te ontstaan dat tot heden herkenbaar is in de oude kom. In de 17e eeuw worden o.a. de panden Diepstraat 75 en 34, en Bat 8 gebouwd. Van omstreeks 1700 dateren de panden Diepstraat 30/32, Kerkstraat 27 en van 1727 is het pand Diepstraat 79. In de tweede helft van de 18e eeuw als de bouwactiviteit een hoogtepunt bereikt, worden o.m. gebouwd de panden Bat 3/4/5 en 7, Diepstraat 57, 44 en 25, en Kerkstraat 15. Omstreeks 1800 komen de panden Spauwenstraat 1, Vroenhof 6 en Diepstraat 22 tot stand. Hiermee komt tevens een einde aan de bouw van herenhuizen. Tussen 1804 en 1844 worden de nog lege westelijke straat-zijden van Kerkstraat en Vogelzang bebouwd met "rijhuizen" van mindere allure. In de oude kom blijft dan nog alleen de oostzijde van de Spauwenstraat onbebouwd. Dat Eijdsen in de bloeiperiode van handel internationaal georiënteerd was bewijst de nu nog bestaande synagoge van de in Eijdsen wonende joden. Een interessant fenomeen uit de laatste periode van de handel is een indrukwekkende molen die van 1795 tot aan 1847 aan de Bat gestaan heeft en die daar was neergezet door een voortvarende drankstoker.

Vanaf 1839 is het met de bloeitijd gedaan en wie de Diepstraat van 1874 bekijkt (zie "Uit Eijdsens Verleden" juni 1978, 2e jaargang nummer 2, blz. 8) krijgt sterk de indruk van overwoekerde vergane glorie. De handel loopt terug en beperkt zich tot plaatselijke produkten uit de omgeving. De activiteiten verplaatsen zich naar het nieuwe station en daar verrijst ook nieuwbouw. Bovendien geeft daar de Zinkwitfabriek de economie weer een nieuwe impuls. Wat er in die tijd in de oude kom gebouwd wordt is weinig indrukwekkend meer.

Het begin van de 20e eeuw komt met een heropleving van het zelfbewustzijn. Veel panden in het dorp worden voorzien van een pleisterlaag waarmee men de gevels een voornaam aanzien tracht te geven. Men ziet een grote vaardigheid in het aanbrengen van ornamenten en kwasi natuursteenblokken in cement. Veel van de oude herenhuizen en ook bescheidener woningen hebben tot op heden dan ook nog een schijn van monumentaliteit, die bestaat uit enige centimeters pleisterwerk op de gevel.

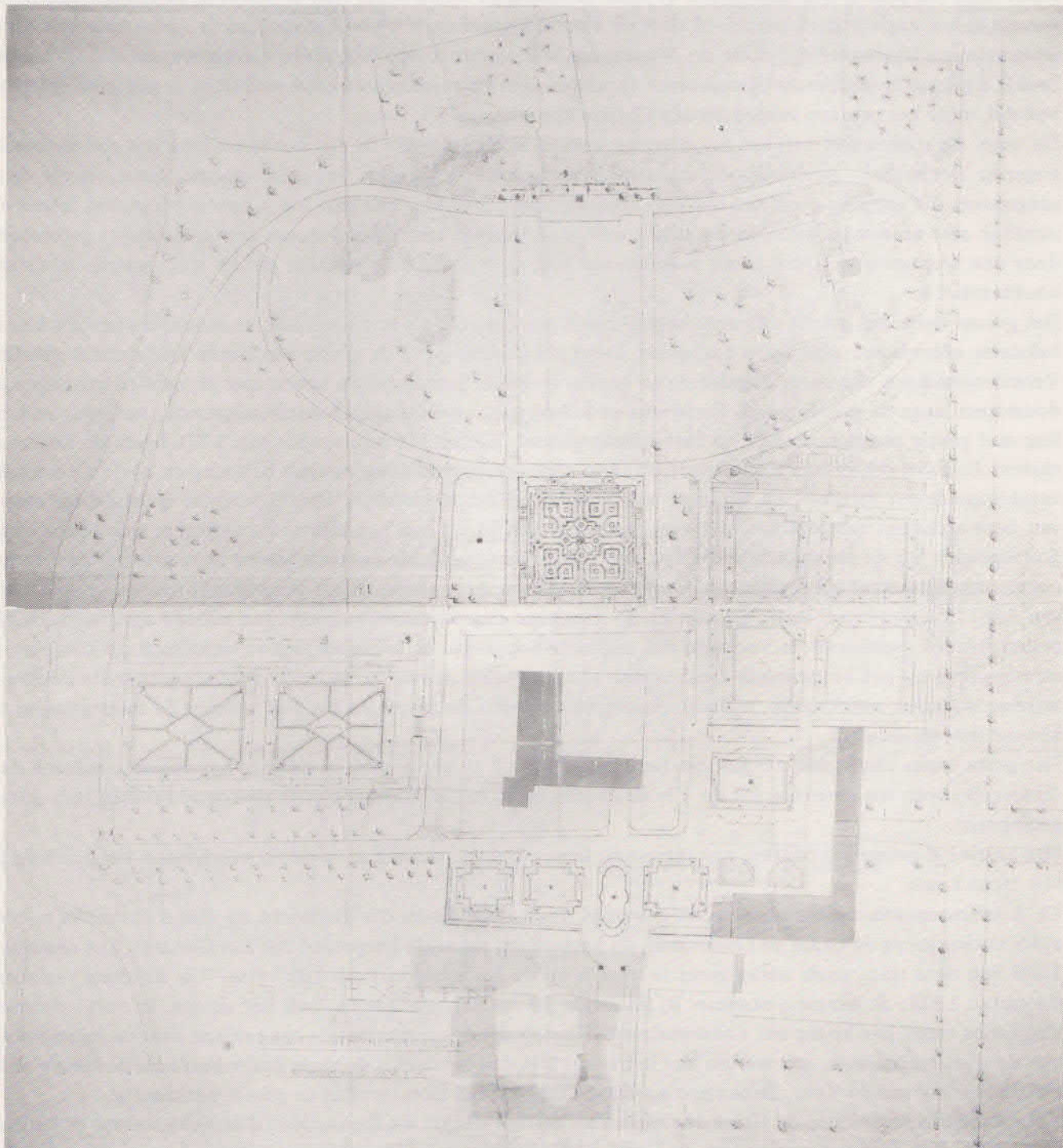
Vanaf die tijd tot op de dag van vandaag zien we nieuwbouw van een geaardheid verschijnen, die zich steeds verder verwijdt van de bestaande architectuur. Hardsteen als omlijsting van gevelopeningen verdwijnt ten gunste van baksteen, vakwerk wordt reeds langer niet meer toegepast. De stijl gaat haar eigen weg en zoekt meer en meer aansluiting bij de in Nederland gangbare, het eigen regionale karakter verdwijnt. We kunnen in de 20e eeuw Eijdsen ook niet langer meer gelijkstellen aan het gebied wat nu binnen de oude kom valt. Langs de invalswegen verschijnt steeds meer bebouwing en er worden nieuwe straten speciaal voor woonbebouwing aangelegd. Het stratenpatroon in de oude kom blijft grotendeels onaangetast, hoewel de doorbraak van de Diepstraat naar het oosten deze pleinachtige geheel omsloten straat degradeert tot een wat breed uitgevallen verkeersstraat. Een groter ramp bleef de oude kom gelukkig gespaard toen er een tiental jaren geleden plannen waren de oude kom meer voor het moderne verkeer open te leggen. Gelukkig bleef het bij plannen en werd de Bat geen brede autostraat en kwam er evenmin een groot parkeerterrein tussen Kerkstraat en Spauwenstraat.

Tenslotte komt in de zeventiger jaren weer een herwaardering voor Eijdsens verleden die onder meer resulteert in de aanwijzing van oude kom en kasteel als beschermd gebied. Ook de architectuur laat dit niet onberoerd; er ontstaat een soort landelijke stijl die zich kenmerkt door overdadig gebruik van oude materialen (hardsteen, veldbrandsteen, eiken balken) en nabootsing van oude vormen zoals boogpoorten.

Het ziet er overigens naar uit dat Eijdsen zich over de toekomst van haar verleden niet ongerust hoeft te maken.

Met opzet is het historisch overzicht niet gestopt bij ongeveer 1839, hoewel nagenoeg alle monumenten dateren van voor die tijd. De monumenten vormen echter slechts een minderheid in het totaal van bebouwing dat in de oude kom aanwezig is. Ze vormen weliswaar het hart van het beschermd dorpsgezicht maar het is evenzeer de nieuwere bebouwing die mede het gezicht van de oude kom bepaalt.

We zullen nu achtereenvolgens de architectuur van het kasteel en zijn tuinen bespreken en dan die van de bebouwing in de oude kom.

Oorspronkelijk plan van de kasteeltuin door Achille Duchêne. Origineel op kasteel Eijsden.

HET KASTEEL EN HET PARK

Het kasteel met omliggende tuinen is het pronkstuk van Eijdens dorpsgezicht. In 1636 werd het huidige kasteel gebouwd waarschijnlijk in de plaats van een versterkte hoeve of kasteel (de Kettelhof of Caestertburg). Zoals in die tijd vaker gebeurde moest een op verdediging ingesteld bouwwerk plaatsmaken voor een behuizing die meer aandacht schonk aan royaal wooncomfort. De tijden waren veranderd want torens, poorten en grachten benadrukten nog slechts grandeur en macht van de bewoners in plaats van kracht.

Mede door dit idee is het kasteel een typisch Renaissance bouwwerk. Wat de opzet en uiterlijke vormgeving betreft is het kasteel sterk beïnvloed door de Franse kasteelbouw uit het gebied van de Loire (dakvensters en schoorstenen bijvoorbeeld), door de Maaslandse stijl (gebruik van hardsteen als vensteromlijsting bijvoorbeeld) en door de Hollandse Renaissance (kruisvensters en torenspitsen). De architect is niet met zekerheid bekend, maar het zou een zekere Servais Charles kunnen zijn.

De west- en zuidvleugel van het L - vormige kasteel eindigen beide in een hoekpaviljoen dat een verdieping hoger is. Het noord - westpaviljoen wordt gedekt door een schilddak, het zuid - oostpaviljoen, waarin de ingangspoort die toegang geeft tot het binnenplein, heeft de allure van een toren omdat hij gedekt is met een puntdak met uivormige spits. In de zuid - westhoek bevindt zich de hoektoren aan de oostzijde geflankeerd door een traptorentje. Deze toren is bekroond met een meer samengestelde slanke spits waarin de uivorm hoofdmotief is.

Het geheel door een gracht omgeven kasteel heeft een onderbouw van hardsteen en is verder opgetrokken uit baksteen afgewisseld met lagen hardsteen. Deze afwisseling geeft de gevels een sterke horizontale geleiding. Vensteropeningen volgen deze geleiding en boven- en onderdorpels vallen samen met de banden hardsteen die doorlopen langs de gehele gevel. Paviljoens en torens vormen door zelfde materiaalgebruik, belijning en indeling met gevels een evenwichtig en harmonisch geheel. Tijdens de verbouwing van 1771 heeft de Luikse architect E. Fayn echter op verschillende plaatsen afgeweken van de horizontale belijning en heeft hij sommige vensteropeningen vergroot en verlaagd tot beneden de oorspronkelijke lijn. (Overigens laten de ontwerpen van deze architect zien dat het niet veel gescheeld had of hij had het kasteel veranderd in een Klassicistisch Barokpaleis). Bij de restauratie van 1956 zijn echter de veranderde vensters van de ingangstoren weer in hun oorspronkelijke staat teruggebracht. Veel van de aanwezige ornamentiek is aangebracht tijdens de restauratie van 1881. Toen werden de hoektoren en de traptoren daartegenaan voorzien van nieuwe spitsen, de dakkapellen werden vernieuwd en voorzien van versierde topgevels, er kwamen nieuwe daklijsten op konsoles, de ingangspartij op het binnenplein werd verfraaid met beeldhouwwerk, de in de gevel aangebrachte sierstenen werden voorzien van wapens, nieuwe muurankers sierden de gevels en tot slot werden de schoorstenen bekroond met smeedwerk.

Het grote terras direkt ten zuiden van het kasteel wordt in het oosten en deels in het zuiden omsloten door dienstgebouwen die eveneens uit de 17e eeuw stammen. In het midden van de oostgevel bevindt zich de toegangspoort.

Het kasteel is gelegen temidden van terrassen, lanen, tuinen, parken en weiden waarbinnen het prachtig tot zijn recht komt.

De hoofdassen van de aanleg worden gevormd door twee lanen die loodrecht op elkaar staan. In noord - zuidrichting loopt de Graaf de Geloeslaan, als kasteellaan vanaf de Diepstraat tot aan Caestert. Tot omstreeks 1830 liep deze laan, zoals onder meer te zien is op de kadasterkaart uit 1827 (zie "Uit Eijdens Verleden" december 1978, 2e jaargang nummer 3, bladzijde 16 en 17), niet verder naar het zuiden. In oost - westrichting loopt vanaf het kruispunt Caestertstraat - Kruisstraat de monumentale beukenlaan naar de ingangspoort van de dienstgebouwen, ten westen van het terras loopt ze verder als dubbele lindenlaan naar de Maas vlak bij de uitmonding van de Voer. Deze twee hoofdrichtingen vindt men terug in de gehele parkaanleg.

Het gebied ten oosten van de Graaf de Geloeslaan bestaat slechts uit fruitweiden doorsneden door de beukenlaan, maar het deel ten westen van de Graaf de Geloeslaan is heel wat interessanter en een wat nadere beschouwing waard.

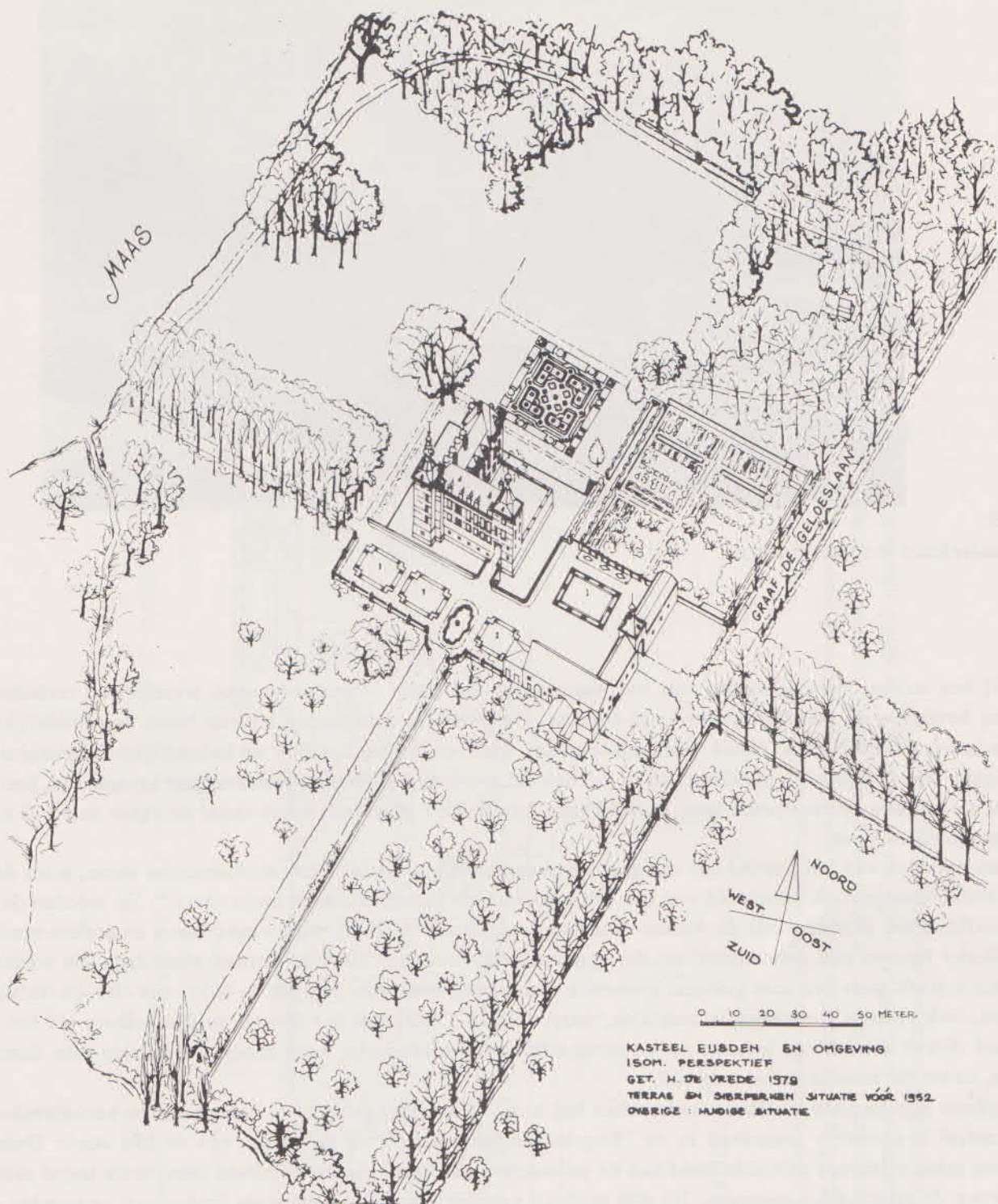

Fig. 2.: Het kasteel en omgeving.

Deze tekening toont het kasteel met parkaanleg in vogelvlucht.

Voor het kasteel het in Barokstijl aangelegde terras met centraal de vijver met fontein. Vandaar loopt de "charmille", een door gesnoeide beuken overwelfde laan naar het zuiden tot aan de Voer. Achter het kasteel de niet meer bestaande siertuin met daarnaast de moestuin. Ten westen tot aan de Maas het park in Engelse landschapsstijl in het noorden begrensd door een bosrand. In het bos zijn helaas onlangs veel iepen ten prooi gevallen aan de iepziekte.

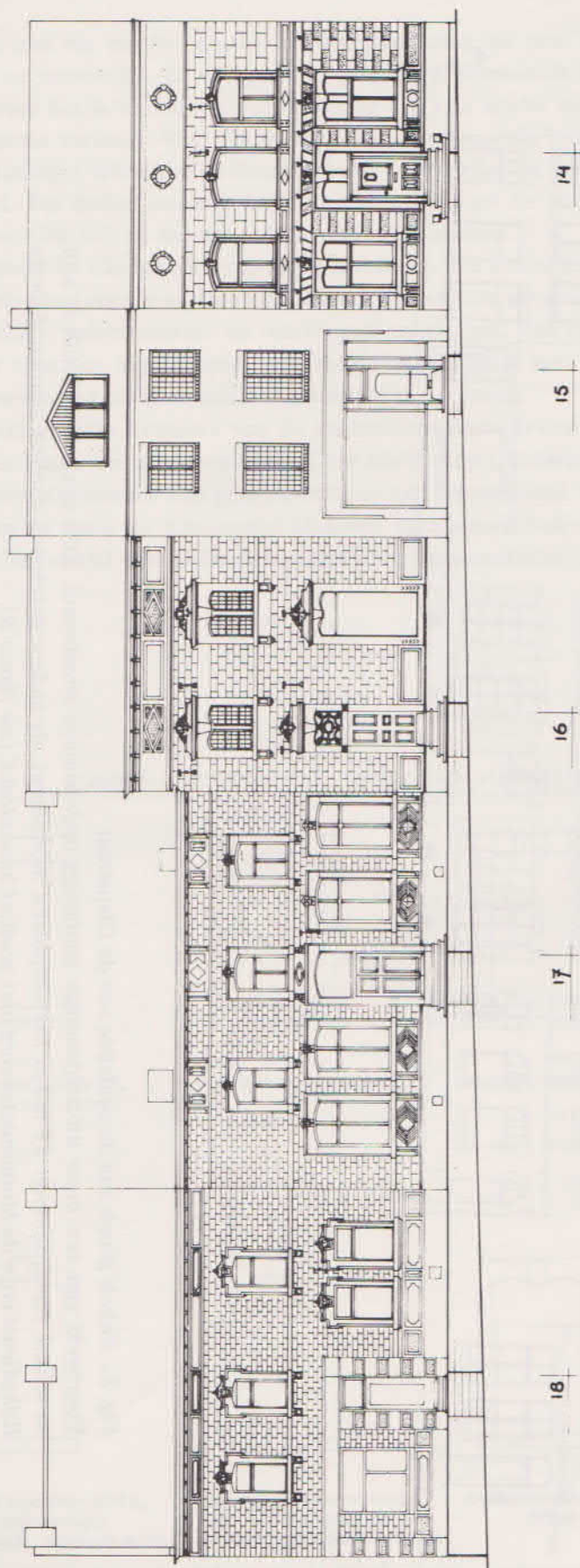
Fig. 3:
De kasteeltuin in vroeger dagen.

Direkt ten zuiden en zuidoosten van het kasteel ligt een groot ommuurd terras, waarin zich rechthoekige gazons bevinden en een Barokvijver met fontein. De opzet en detaillering hiervan heeft een duidelijke verwantschap met de Franse Barok tuinarchitectuur, waarvan André Lenôtre de belangrijkste inspirator was. De laatste tijd is helaas de invulling van de perken achterwege gebleven en resteren kale grasgazons. Een door gesnoeide beuken overkoepelde laan, in het Frans "charmille" genaamd, loopt vanaf de vijver naar het zuiden en eindigt bij de Voer.

Pal ten noorden van het kasteel ligt een gazon waarop nu nog slechts enkele sierboompjes staan, maar dat tot voor kort een magnifiek voorbeeld was van een zogenaamde "compartiment en broderie". Zo worden de tuincompartimenten genoemd uit de Franse Renaissance (Claude Mollet), waarin met buxus en andere randplanten allerlei figuren zijn geborduurd en die opgevuld zijn met verschillende kleuren steenslag. Ten oosten van dit gazon vindt men een met golvend gesnoeide taxushaag omgeven laan en de tuin voor sier- en nuttige gewassen, ook volgens Renaissancistisch idee, want volgens Claude Mollet diende de kasteelheer uit het raam kijkend direkt uitzicht te hebben op de compartiments en broderie, maar moest de nuttige tuin daarnaast liggen, zodat die minder in het oog viel.

Niet alleen Renaissance en Barok kenmerken het kasteelpark. Het gebied ten westen en ten noordwesten van het kasteel is namelijk aangelegd in de "Engelse landschapstijl" uit het begin van de 19e eeuw. Deze stijl laat een minder strenge gebondenheid aan de ontworpen patronen van de architect zien, maar toont meer begrip voor de natuurlijke gegevens. De stijl gaat uit van het werkelijk bestaande landschap; er worden grote holle gazons aangelegd met daarin verspreide boomgroepen die op een verhoging staan. Het geheel wordt omlijst met een bosrand. Bomen zijn meestal loofbomen.

Het park heeft tijdens zijn bestaan veel veranderingen ondergaan en heeft perioden van verwaarlozing gekend. Het is dan ook moeilijk om een mogelijke originele opzet te achterhalen, men kan slechts zeggen dat ook in zijn huidige toestand de tuin (het park) door zijn veelheid aan stijlen een van de interessantste in Limburg is. Rest nog deze summiere beschrijving te besluiten met de mededeling dat in het park langs de Maas de dikste boom van Limburg staat.

VROENHOF GEVELS OOSTZYDE

Fig. 4.: Gevels aan de oostzijde van de Vroenhof.
 Voorbeeld van een gesloten gevelwand van bij elkaar passende monumentale gevels. Uitzondering vormt het
 pand nummer 15, waarvan de gevel- en daklijn wél in overeenstemming is met die van de andere panden,
 maar waarvan de architectuur nogal uit de toon valt. De gevels zijn bedekt met sierpleister, die vaak ook de
 oorspronkelijke hardstenen omlijsting bedekt.

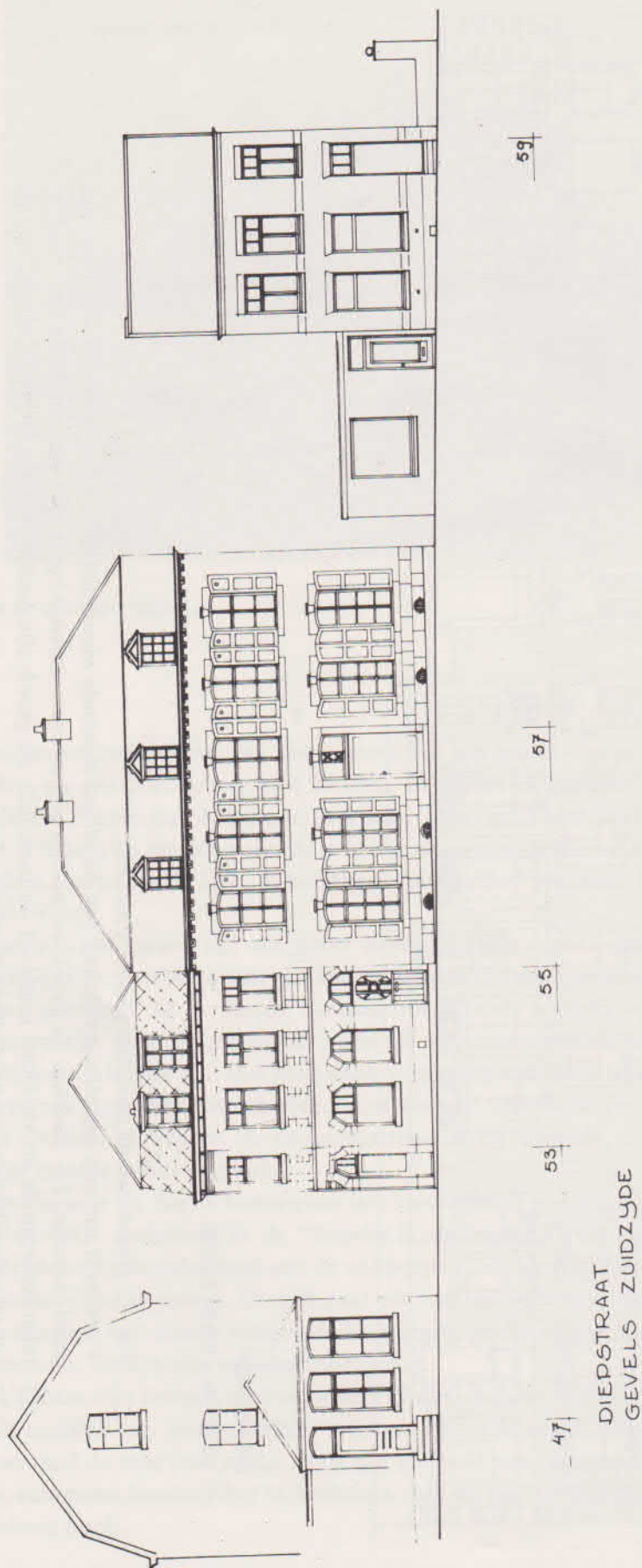

Fig. 5.: Enkele gevels aan de zuidzijde van de Diepstraat. Voorbeeld van een meer uit zelfstandige eenheden opgebouwde straatwand. Elke eenheid verschilt in stijl en schaal. Pand nummer 57 is een beeldbepalend monument, de andere getekende panden worden door de Rijksdienst voor de Monumentenzorg niet positief beoordeeld. (zie figuur 9).

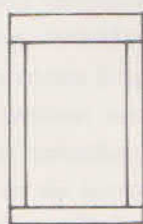
DE OUDE KOM

In tegenstelling met die van het kasteel is de architectuur die men vindt in de oude kom van Eijsden in wezen zeer sober en eenvoudig. Er valt geen uitgesproken vormenrijkdom van gevels of veelheid aan stijlen te bewonderen, maar het is veeleer de harmoniëring van een aantal varianten van één bouwstijl, die het dorpsgezicht zijn charme verleent. Wat ook opvalt is het overwegende "stadse" karakter van de bebouwing; herenhuizen en eenvoudiger woonhuizen domineren en boerderijen en bijbehorende schuren spelen slechts een ondergeschikte rol. Dit stadse karakter beperkt zich echter tot de oude kom, want in de rest van de gemeente Eijsden bevinden zich tal van monumentale hoeven en molens.

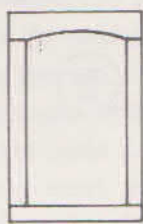
Eenvoud kenmerkt de Christinakerk gelegen temidden van een ommuurd kerkhof aan de Vroenhof. De kerk bezit een gladde vierkante mergelstenen toren, waarvan de gevelvlakken slechts verlevendigd worden door enkele muurankers, spleetvensters en rondbogige galmgaten. Het uiterlijk van het schip, de twee zijbeuken en het koor is evenmin imponerend; een bakstenen opbouw met hardstenen hoekblokken en eenvoudige rondboogvensters in het schip en spitsboogvensters in het koor.

Het meest karakteristieke kenmerk van de particuliere bouw is een konsekvente toepassing van hardstenen omlijstingen van raam- en deuropeningen. Deze omlijstingen komen goed tot hun recht tegen een bakstenen, wit geverfde gevel. Doorgaans zijn gevelopeningen van herenhuizen volledig met hardsteen omlijst en bestaat ook de voet van de gevel uit hardstenen blokken, de kleinere huizen hebben alleen boven- en onderdorpels van hardsteen. Een aantal verschillende varianten van raamomlijstingen zijn weergegeven in figuur 6.

ENKELE IN EIJSDEN VOORKOMENDE TYPES RAAMOMLIJSTINGEN IN HARDSTEEN

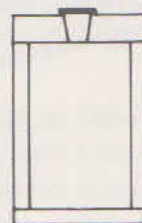
RECHTHOEKIG VENSTER
MET RECHTE LATEI

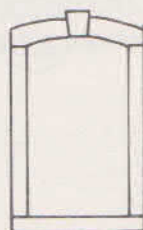
LATEI BOOGVENSTER

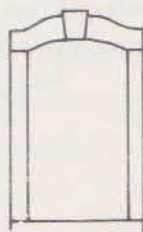
SEGMENTBOOGVENSTER

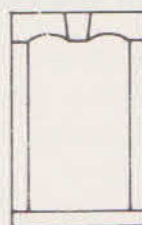
RECHTHOEKIG VENSTER
MET VERHOOGDE SLUITSTEEN

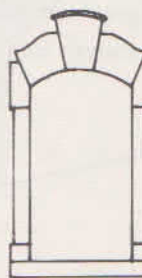
SEGMENTBOOGVENSTER
MET BOOGVORMIGE
BOVENZYDE BOVENDORPEL

SEGMENTBOOGVENSTER
MET SINUSVORMIGE
BOVENZYDE BOVENDORPEL

DUBBEL SEGMENT-
BOOGVENSTER

SEGMENTBOOGVENSTER
(KERKSTRAAT 27)

Fig. 6.: Raamomlijstingen in hardsteen die in Eijsden veel voorkomen.
(De naamgeving is in de verschillende bronnen niet eenduidig).

Gevels in vakwerk, gevels met speklagen of gevels waarin breuksteen verwerkt is komen minder vaak voor. Vakwerk is in gevels van de oude kom nauwelijks nog aanwezig, soms wel in niet zichtbare binnengevels of zijgevels (zijgevel van het pand Spriemenstraat 8). In de gevels van enkele van de oudere panden uit de 17e of begin 18e eeuw vindt men restanten van of nog volledige mergelstenen banden tussen de baksteen. De panden Diepstraat 75 en Spauwenstraat 2 en 4 tonen nog dergelijke speklagen. Breuksteen tenslotte ziet men toegepast in de voet van de gevels Kerkstraat 31 en 33.

Het oorspronkelijke gevelbeeld is door een later fenomeen, namelijk het pleisteren, vaak onherkenbaar veranderd. Een groot deel van de gevels is tijdens de eeuwwisseling voorzien van een pleisterlaag naar de mode van die tijd. Het pleisteren heeft niet alleen de eenvoudiger gevels een wat voornamer cachet gegeven, maar ook de gevels van herenhuizen waarin reeds veel hardsteen verwerkt was. Deze hardsteen is soms ondergepleisterd, soms ook zichtbaar gebleven. De motieven in het pleisterwerk tonen pseudo blokken hardsteen (Kerkstraat 15), pseudo - granietblokken (Kerkstraat 6) en fraai geornamenteerde raamomlijstingen, sluitstenen en gevelijsten. Dakgoten werden aan de "voorname" stijl aangepast.

Typerend in Eijdsen zijn ook enkele veel toegepaste dakvormen. Naast het gewone zadeldak, dat men aantreft bij enkele van de alleroudste panden en bij de meerderheid van de moderne bebouwing, laat het veel voorkomende mansardedak zien, dat Franse (Luikse) invloed in vroeger jaren niet gering was. Niet alleen herenhuizen maar ook rijtjeshuizen uit de eerste helft van de vorige eeuw hebben een mansardedak. Een ander type dakvorm is het zadeldak of mansardedak met wolfeinden, zichtbaar aan respectievelijk de panden Bat 3/4/5 en Vroenhof 6. Figuur 7 toont de genoemde dakvormen.

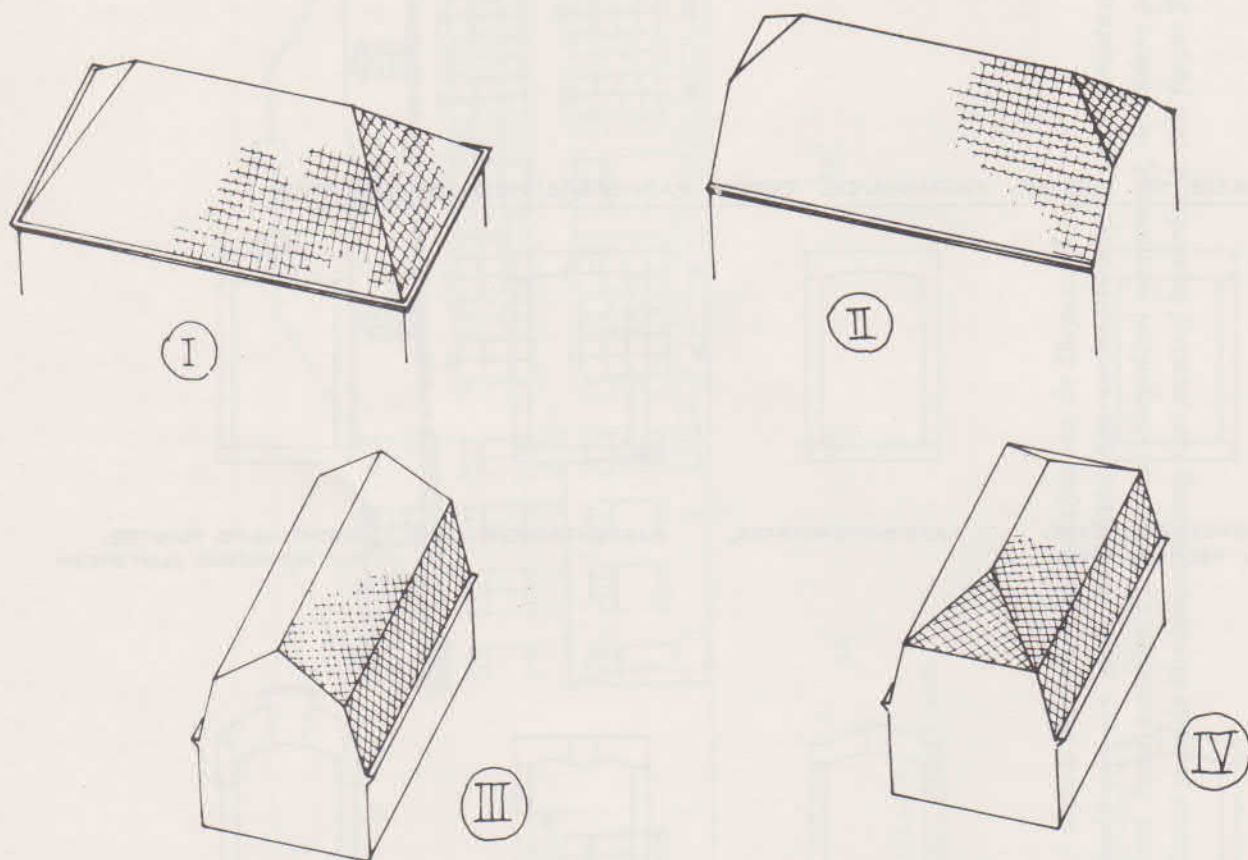

Fig. 7.: Veel voorkomende dakvormen in Eijdsen.

Naast het gewone zadeldak vindt men in de oude kom ook:

I Schilddak

II Woldak (zadeldak met wolfeinden)

III Mansardedak

IV Mansardedak met wolfeinden

Naast de genoemde kenmerken die voornamelijk voorkomen bij de oudere bebouwing, vindt men bij de nieuwere bouw in het dorpsgezicht uiteraard een meer eigentijdse vormtaal. De waardering daarvoor is echter niet algemeen en vaak worden ze als storend in het totaal beschouwd. Hoe het ook zij, in ieder geval levert deze bouw, positief of negatief, een bijdrage aan de stijlrijkdom van de oude kom. Enige vreemde eenden in de bijt zijn bijvoorbeeld het pand Bat 9, dat gebouwd is in een soort neo - Renaissancestijl, het pand Diepstraat 53, een leuk voorbeeld van baksteenarchitectuur geïnspireerd door de Amsterdamse school, het pand Bat 6, een niet geheel konsekwent voorbeeld van moderne zakelijke architectuur en tot slot het pand Vogelzang 14, in een stijl die men het best neo - pseudo - landelijk kan noemen.

Een dorpsgezicht is echter niet alleen een optelsom van mooie gebouwen, want evenzeer wordt de totaal-indruk bepaald door de samenhang en plaatsing van de gebouwen en door de manier waarop ze aan de weg gelegen zijn.

Verder zijn van belang straten, pleinen en kaden, de vorm en schaal hiervan en de groepering ten opzichte van elkaar. Dit alles noemt men de structuur van het dorp.

Dat de Maas in de geschiedenis van Eijsden een grote rol speelde kan men in de structuur van het dorp en het stratenpatroon duidelijk terugvinden. De oude kom wordt omsloten door twee straten evenwijdig aan de Maas, de Trichterweg/Bat en de Kerkstraat en door twee straten loodrecht daarop, namelijk de Diepstraat en de Spriemenstraat (vroeger Hoondersjtraot genoemd).

De plaats van Trichterweg/Bat en Kerkstraat is in het verleden bepaald door de loop van twee, naar verondersteld wordt, Middeleeuwse wegen langs de Maas. De ene direkt langs de Maas en andere op het hoger gelegen eerste Maasplateau. De oude Trichterweg liep zoals gezegd via Vogelzang, tussen Bat en Spauwenstraat, via het hoekhuis Diepstraat 75 richting kasteelpark en verder naar het zuiden. Enkele van de alleroudste panden van Eijsden liggen nog langs deze weg. De panden Diepstraat 75 en 79 aan de nu doodlopende steeg en het pand Bat 8 ergens halverwege Bat en Spauwenstraat. Het gebied ten westen van de oude Trichterweg, waar nu de huizen langs de Bat liggen, was vroeger wellicht een brede Maaskade. In het midden van de 17e eeuw heeft er een verandering plaatsgevonden in het stratenpatroon; ter hoogte van het Mariaplein werd de oude Trichterweg onderbroken en werd de rooilijn meer naar de Maas toe gelegd, zodat de kade veel smaller werd en we de situatie kregen die we nu kennen.

Over het bestaan van een hoger gelegen Middeleeuwse weg via Stiegel, Kerkstraat en Graaf de Geloeslaan is weinig met zekerheid te zeggen. Op oude kaarten, zoals het "Plan Géométrique de la Commune de Eysden" uit 1804 en de eerste topografische kaart van 1862, is het verloop van deze weg ten noorden en ten zuiden van de bebouwde kom niet te volgen, terwijl doorgaans de oude wegen, zelfs de Romeinse, tot op de dag van vandaag in het landschap herkenbaar zijn gebleven.

De straat loodrecht op de Maas die de oude kom aan de noordzijde besluit, verbindt de kerk en de Vroenhof naast deze met de oude Trichterweg. Deze Spriemenstraat en ook de Christinastraat hebben het karakter van eenvoudige verbindingsstraat. Dit is zeker niet zo met de zuidelijke afsluiting van de oude kom, de Diepstraat. Deze straat heeft zich in de loop van de geschiedenis ontwikkeld tot een indrukwekkende handelsstraat. In het westen liep ze tot in de Maas door, verbreedde zich naar het oosten en werd ter hoogte van de Schoolstraat (Kattesjtraot), anders dan nu, afgesloten door bebouwing (figuur 8). Ze had eerder het karakter van een langgerekt marktplein dan van een doorgaande straat.

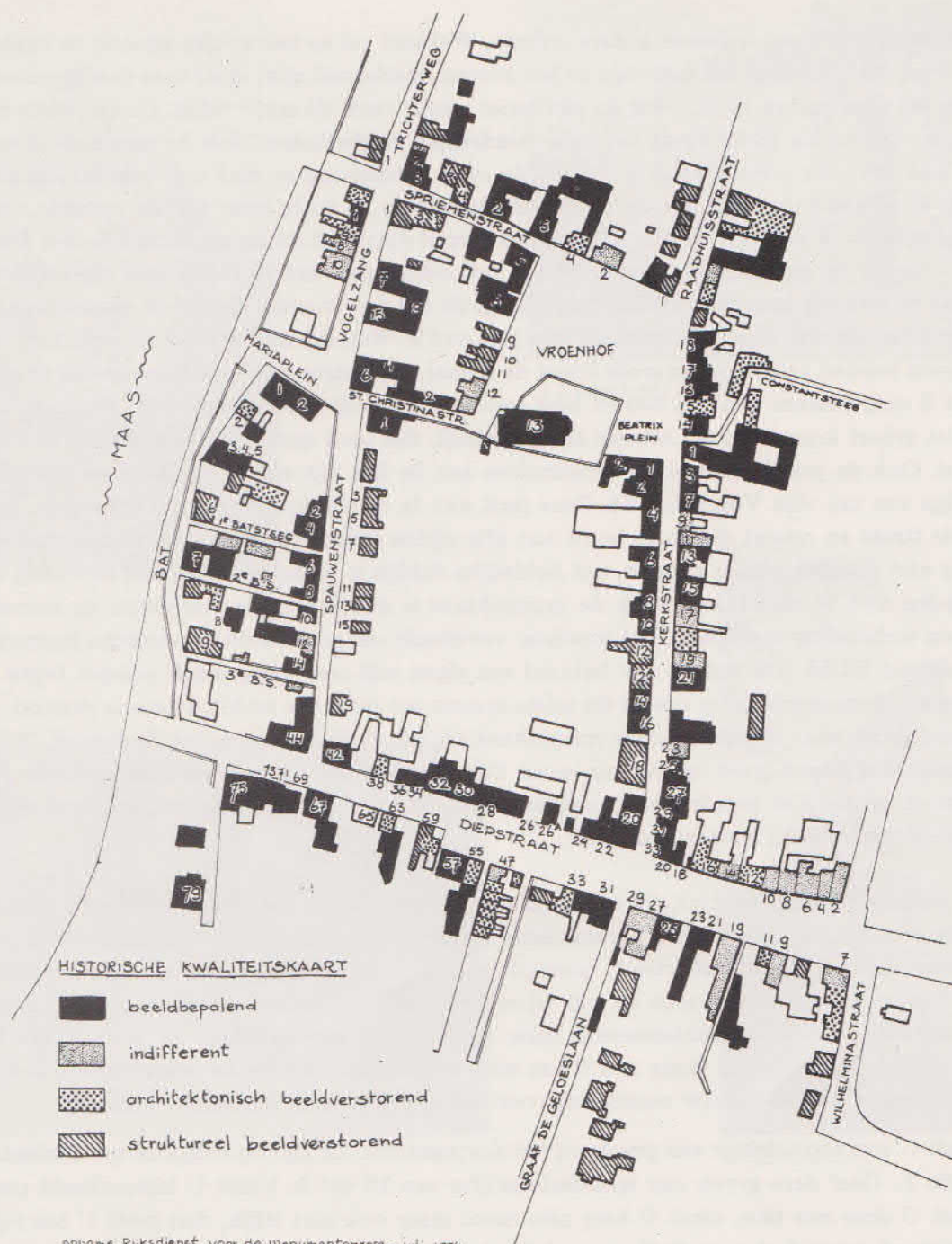
Fig. 8.: De oostzijde van de Diepstraat.

Het laatste van deze panden werd in 1959 afgebroken om doorgang naar de Prins Bernhardstraat mogelijk te maken. Vroeger had de Diepstraat eerder het karakter van een langgerekt marktplein dan van een doorgaande straat.

De foto werd gemaakt door Willy Piters.

Naast de volwassen straten kent de oude kom nog een aantal nauwe stegen. De bekendste zijn de drie Batstegen, die de Bat met de Spauwenstraat verbinden. De namen van deze stegen waren volgens de heer J.C.L.G. Warnier respectievelijk Sjtèegske van de Kuëning, Haonesjtèeg en Sjtèegske van Risac. Aan de zuidzijde van de Diepstraat vindt men enkele doodlopende stegen. De meest westelijke is een stuk van de oude Trichterweg, halverwege ligt een steeg waaraan aan de rechterzijde de oude synagoge ligt en links enige nieuwere woningen, die de zogenaamde "Kazerne" vormen. Tussen de Graaf de Geloeslaan en de Wilhelminastraat bevindt zich tenslotte nog een steeg met oude bebouwing. (Had die een naam?)

Een heel ander aspect van het dorpsgezicht is dat de niet beschermde omgeving in ruime mate bijdraagt tot de charme van het wel beschermde deel. De Maas zelf, het dorp Lanaye en de heuvelrug aan de overzijde zijn net zo belangrijk als de eigen mooie gevels. Het is zaak dit uitzicht zo te houden, maar helaas is dit afhankelijk van de voor Eijsden niet controleerbare ontwikkelingen in België. De cementfabriek van Lixhe is al een storend object, die het uitzicht over de Maas bederft en een mogelijke raffinaderij recht tegenover Eijsden zou de ramp compleet maken. Stel U voor dat U lopend over de Diepstraat aan het eind daarvan een lawaaierig, rokend en stinkend fabriekscomplex ziet in plaats van de mooie groene heuvels. Zorgvuldigheid is ook geboden met betrekking tot de nieuwbouw die de oude kom omringt. Uitbreidingsplannen moeten aanhaken op het reeds bestaande en niet qua architectuur en structuur een "vreemde" gordel vormen tussen dorp en landschap.

opnawe Rijksdienst voor de Monumentenzorg - juli 1974

Fig. 9.: Historische kwaliteitskaart.

Dit kaartje geeft de zogenaamde historische kwaliteiten weer van de bebouwing in de oude kom. (Getekend naar het Bestemmingsplan "Oude Kom Eijsden" van Partners B.V. 1977)

Beeldbepalende panden zijn panden die een positieve bijdrage leveren aan het dorpsgezicht. Dat hoeven dus niet steeds panden te zijn die ook op de lijst van beschermde monumenten voorkomen.

Indifferent wil zeggen, noch een positieve, noch een negatieve bijdrage leverend aan het dorpsgezicht.

Met architektonisch beelverstorend bedoelt men, dat materiaalgebruik, raam- en deurvormen en indeling, dakvorm en dergelijke niet passen bij het monumentaal beeld.

Struktureel beeldverstorend zijn panden die in detail misschien wel passen, maar als totaliteit kenmerken missen die bij de overige bebouwing doorgaans wel aanwezig is.

Een dorpsgezicht wordt door iedereen anders ervaren. Wellicht zal er nauwelijks iemand te vinden zijn die het niet waardeert dat het beeld van het dorp en het kasteel beschermd zijn, maar over detailpunten zullen de meningen nog wel eens uiteen lopen. Wat de een mooi vindt, vindt de ander lelijk. De een vindt maaskeitjes als bestrating juweeltjes, de ander vindt het maar hinderlijke hobbelkeien. Ook de meningen over architectuur kunnen best wel eens verschillen. Wat betreft de monumenten zal er niet veel verschil van mening zijn, maar over het al of niet mooi zijn van de modernere huizen in de oude kom zijn de opvattingen verdeeld. Wat dit laatste betreft: ik ben van mening dat een beschermd dorps- of stadsgezicht niet slechts konserverend mag werken, maar er mogelijkheden moeten blijven het dorpsbeeld aan te vullen met eigentijdse bouw. Ik bedoel niet dat er wat mij betreft een flatgebouw langs de Bat zou kunnen komen en evenmin dat eventuele nieuwbouw er moet uitzien alsof het tweehonderd jaar oud is. Wel, dat nieuwbouw als eigentijds herkenbaar is. Dit hoeft geen beletsel te zijn om in grote lijnen de schaal en de structuur van de omgeving te respecteren. Het pand Bat 6 mag daarom wat mij betreft best gezien worden in het dorpsgezicht. Het is een voorbeeld van (helaas niet geheel konsekwente) nieuwe zakelijke stijl, dat toch qua grootte, plaatsing en hoogte goed past op de Bat. Ook de juist gerealiseerde herenhuizen aan de Bat zijn redelijk geslaagd te noemen. Een onvoldoende krijgt van mij villa Vogelzang 14. Deze past niet in de structuur van zijn omgeving; de voorgevel ligt niet aan de straat en omdat dit soort bouw aan alle zijden ruimte verlangt, kan de gesloten straatwand van Vogelzang niet doorgetrokken worden, een duidelijke daklijn is in tegenstelling met nagenoeg alle andere huizen in Eijdsen niet te ontdekken. Ook de architectuur is dubieus; oude materialen en vormen worden zonder maat en verhouding toegepast. Het mooiste voorbeeld van goede architektonische inpassing vindt ik het pand Diepstraat 53/55. Dit huis is met behoud van eigen stijl zeer harmonisch gelegen tegen het belendende monument. Monumentenzorg noemt dit mijns inziens ten onrechte architektonisch storend. Een ander verschijnsel waar ik hier en daar vraagtekens bij zet, is de inrichting van de straten. De klinkerbestrating en maaskeien passen goed bij monumentaal Eijdsen (al waren vroeger de straten dan nauwelijks bestraat), men moet echter niet overdrijven door een overvloed aan soorten keien en hardsteen toe te passen, nog extra versierd met antieke lantaarnpalen.

Tot zover dit persoonlijk commentaar, dat echter aan mijn waardering voor oud Eijdsen niets afdoet. U moet het zien als een uitnodiging om ook uw mening eens te geven, want eigenlijk wilde ik alleen laten zien dat, al bepaalt Monumentenzorg wat "officiëel" mooi of lelijk is in het dorpsgezicht, het belangrijker is hoe de inwoners van Eijdsen hun plaats ervaren en wat zij mooi of storend vinden. Per slot van rekening is een beschermd dorpsgezicht geen openluchtmuseum, maar een levende gemeenschap. Zo kom ik aan het laatste punt van dit artikel, namelijk een vraag aan U om mee te doen aan een kleine enquête, die bedoeld is om enigszins een indruk te krijgen van uw waardering voor wat er te zien is in beschermd Eijdsen.

Afgebeeld vindt U een fotoselektie van gevels uit het dorpsgezicht. Ze zijn op volgorde van ouderdom aangeduid van A t/m L. Geef deze gevels een waarderingscijfer van 10 tot 0. Vindt U bijvoorbeeld gevel A zeer mooi, dan geeft U deze een tien, vindt U hem niet mooi maar ook niet lelijk, dan geeft U een vijf, vindt U hem uiterst lelijk of storend, dan geeft U een nul. Stuur uw reactie liefst vóór 1 juli 1979 naar het secretariaat van de stichting, Kerkstraat 13, te Eijdsen en schrijf er gerust (en graag zelfs) uw mening, commentaar op dit artikel en eventuele informatie over Eijdsen bij. Onder de inzenders worden enkele attenties verloot, die herinneren aan het Eijdsen van vroeger.

Wanneer er voldoende reactie komt, ben ik in staat U in een volgend nummer meer te vertellen over het beschermd dorpsgezicht van Eijdsen zoals U het ziet; U hoeft dan, zoals in deze beschouwing, niet slechts genoegen te nemen met de mening van een Maastrichtenaar.

Han de Vrede.

A Bat 8

B Diepstraat 30/32

C Kerkstraat 27

D Vroenhof 1

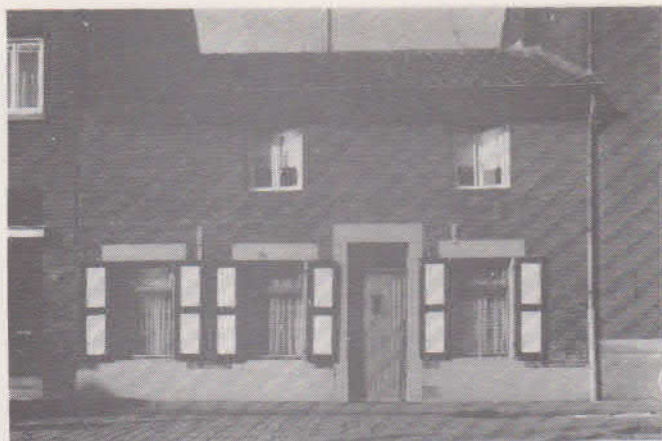

E Kerkstraat 13

F Vroenhof 6

Foto's: Paul Rutten

G Vogelzang 4

H Kerkstraat 14/16

I Bat 9

J Diepstraat 55

K Bat 6

L Vogelzang 14

Foto's: Paul Rutten

BRONNEN

- W.C.J. Boer en C.M. Steenbergen,
Stedelijk Groen I, T.H. Delft, 1975.
- C. Caumartin,
Souvenirs des Promenades à Eysden, in *P.S.H.A.L.*, dl. 4 (1867).
- J.H.M.M. van Hall, e.a.,
Een Jarige van 150 jaar, in *Uit Eijdsens Verleden*, 2e jrg. no. 3.
- J.H.M.M. van Hall,
De Windmolen van Eijsden, in *Uit Eijdsens Verleden*, 2e jrg. no. 2.
- J. Hendriks en A. Werker,
Bomen in Limburg, uitg. V & D/Henric van Veldeke, Maastricht.
- W. Marres en J.J.P. van Agt,
De Nederlandse Monumenten van Geschiedenis en Kunst, dl. V, *De Provincie Limburg*.
- E.W. Moes en K. Sluyterman,
Nederlandse Kastelen en hun Historie, Amsterdam, 1912.
- E.O.M. van Nispen tot Sevenaar,
De Geschiedenis van Eijsden, 1933.
- A. Smeets, e.a.,
Negentig Jaren Zinkwitindustrie in Nederland, 1870 - 1960, uitg. Crouzen, Maastricht, 1961.
- J.J. Vriend,
De Bouwkunst van ons Land, uitg. Scheltema en Holkema, Amsterdam, 1942.
- *Bestemmingsplan "Oude Kom Eijsden"*,
Partners B.V., Maastricht, 1977.
- *Inventarisatie met advies inzake aesthetische en cultuurhistorische belangwekkende panden en dorpsbeelden binnen de gemeente Eijsden*,
Restauratie Stichting Limburg, Maastricht, 1960.
- *Register van beschermde Monumenten (art. 10 Monumentenwet)*,
Gemeente Eijsden.
- *Register van Nieuwgebouwde Huizen en andere Getimmerten in de gemeente Eysden, 1815 - 1838*,
in gemeente - archief Eijsden.
- *Kadastrale kaarten 1827, 1844, 1883*.
- *Plan Géométrique de la Commune de Eysden, 1804*.
- *Topografische kaarten 1862, 1964*.

Keizer Wilhelm (II) in Eijsden

De maand november van 1918 kan beschouwd worden als een van de keerpunten in de wereldgeschiedenis. Nadat in Rusland de revolutie was uitgebroken in 1917, was ook in de West - Europese landen in toenemende mate onvrede ontstaan tegen het heersende sociale stelsel. De sinds enige jaren voortslepende oorlog met zijn miljoenen slachtoffers droeg daaraan in niet geringe mate bij. In Duitsland, België en Nederland waren talrijke sociaaldemocratische groeperingen op het punt gekomen om de revolutie uit te roepen. In Duitsland werd dit nog meer in de hand gewerkt doordat de geallieerden het Duitse leger tot wapenstilstand hadden gedwongen.

Op 3 november 1918 was de Duitse keizer nog met de hoftrein vanuit het groot - hoofdkwartier te Spa naar Vlaanderen gereden om daar de troepen te inspecteren. Toen op 9 november het aftreden van de keizer werd afgekondigd, was het de vraag waar deze thans heen moest gaan.

Mede gezien het risico onderweg naar Zwitserland door revolutionaire troepen aangehouden te zullen worden, werd besloten dat de keizer zou uitwijken naar het neutrale Nederland. Hoe neutraal Nederland was blijkt uit het feit dat in de Limburger Koerier in de eerste helft van november nog geadverteerd werd met Duitse oorlogsleningen!

Op zondagochtend 10 november 1918 vertrok de keizerlijke trein omstreeks 5 uur uit Spa in de richting Nederlandse grens. Omdat hij bang was dat de trein bij het passeren van Luik door revolutionaire arbeiders zou worden aangehouden, besloot de keizer met hofauto's tot aan de grens te rijden.

Rond zes uur in de morgen werd de grens bij Withuis op de straatweg Visé - Eijsden bereikt. Nadat de Duitse grenswacht het gezelschap had doorgelaten werd de file auto's door de Nederlandse grenswacht aangehouden. Deze wacht bestond uit een zestal militairen van het 48e Landweerbataljon onder leiding van de sergeant Pinckaers.

De sergeant nam contact op met zijn commandant in Maastricht Majoor G. van Dijl. Deze was kennelijk niet onvoorbereid, te oordelen naar het feit dat reeds sedert uren een auto rijdensklaar stond. Omstreeks acht uur arriveerde Majoor van Dijl bij de grens, vergezeld door zijn adjudant luitenant Brouwer en de diplomaat W. Verbrugge.

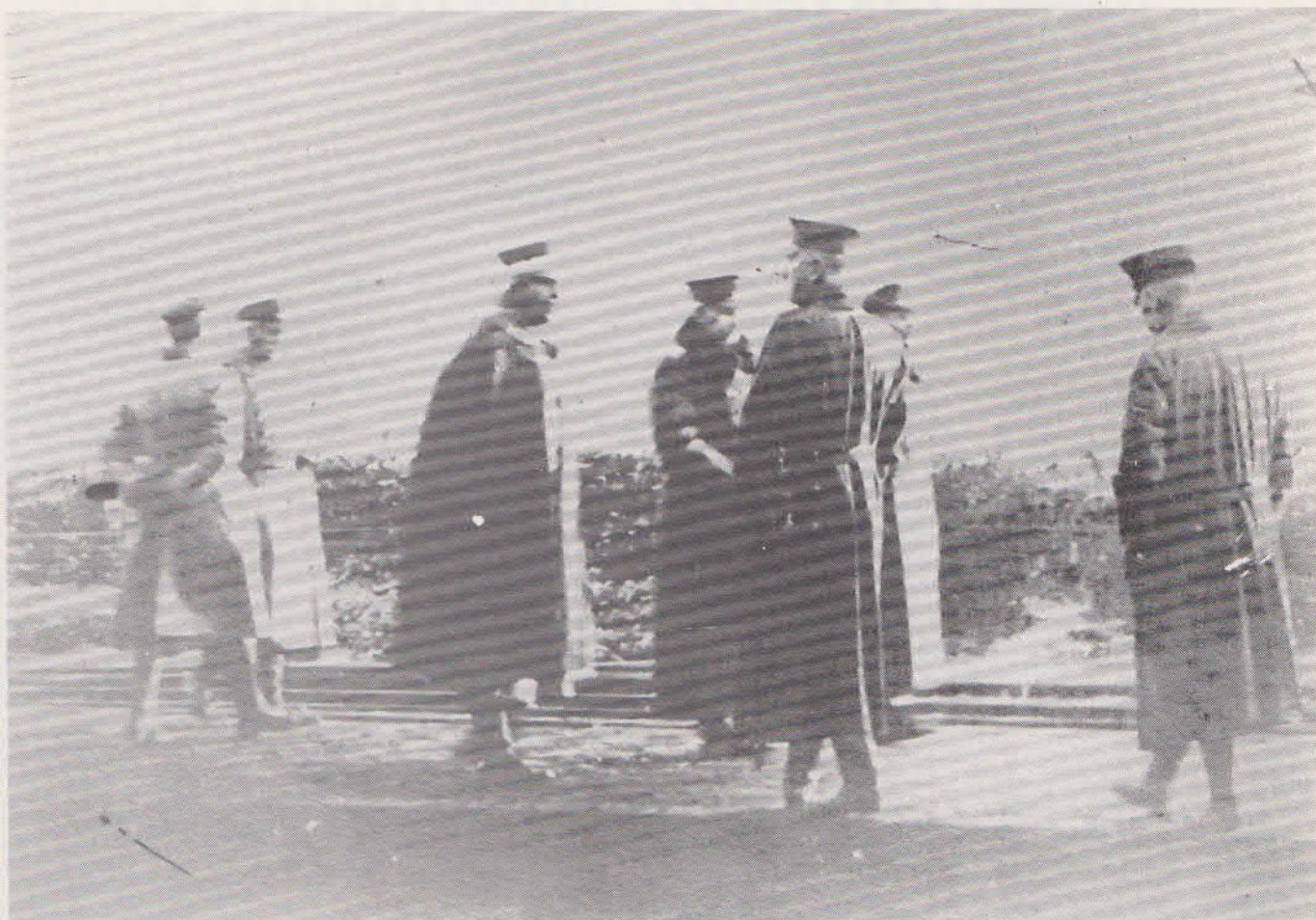
Omdat er geen duidelijkheid bestond over de houding van de Nederlandse regering besloot men naar het station Eijsden te gaan. Deze tocht werd te voet gemaakt via de dwarsweg die de grote weg met het station verbindt (Stationsstraat). Inmiddels had de stationschef, W. de Clercq om toeloop van volk en eventuele betogingen te voorkomen aan de Koninklijke Marechaussee verzocht de bewaking van het stationsemplacement op zich te nemen. Weldra arriveerden ook de commandant van de 2e divisie, luitenant-kolonel G. Schreuder en de districtscommandant van de marechaussee, Kapitein Bauduin. Daar de keizerlijke trein nog in Visé stond, werd deze door de heer de Clercq in twee delen afgehaald waardoor tegen 9.15 u. de keizerlijke trein weer compleet op het stationsemplacement stond.

Inmiddels waren uit Maastricht nog enige officieren van het garnizoen gekomen en werd een afdeling militaire wielrijders ontboden.

Afb. 1.: De beroemd geworden foto van de Duitse keizer Wilhelm II en zijn gevolg op het perron in Eijsden. (Oorspronkelijk exemplaar afgestaan door de maker Vic. Sniekers).

In afwachting van de komst van de hoftrein wandelde de keizer met zijn gezelschap op het perron. Hier zag de toen 17 jarige HBS - er Vic Sniekers de kans schoon om een foto van het gezelschap te maken, die als historisch document in vrijwel ieder boek over deze periode aangetroffen kan worden. Volgens de heer Sniekers moet hierbij overigens, ter verhoging van de overtuigingskracht, de snor van de keizer bijgetekend zijn, daar de keizer zijn beroemde knevel wat had ingekort om minder snel herkend te worden. Zodra de hoftrein op het station was aangekomen stapte het gezelschap in, waarna het niet meer mogelijk bleek nog andere opnamen te maken.

Afb. 2.: Uitvergroting van afb. 1.

Van links naar rechts: Kapitein Zeyss (chauffeur van de keizer), Dokter Vom Niederer (lijfarts), Von Hirschfeld, Keizer Wilhelm II, Von Frankenberg, Von Plessen, Von Ilseman.

De heer Sniekers berichtte ons, dat de foto bijna mislukt was, omdat Von Hirschfeld zich omdraaide en dan de keizer verborgen zou hebben.

De hoftrein bestond uit 11 hofrijtuigen, 6 goederenwagons en 1 benzolwagen. In plaats van het gebruikelijke blauw met gouden wapens, waren de rijtuigen groen gelakt, waarbij een paar zich onderscheidden door gouden biezen.

Later op de dag werden bovendien de hofauto's nog op platte wagens geplaatst.

Het gezelschap officieren uit Maastricht, dat als wacht optrad, heeft zich met de garnizoenscommandant laten vereeuwigen met de Keizerlijke trein op de achtergrond.

Het was blijkbaar zonnig op het moment dat de foto genomen is. Ver op de achtergrond bevindt zich een gebouw. Enige personen zijn vaag zichtbaar, staande bij een open deur van de trein.

Op de voorgrond bevinden zich van links naar rechts Majoor van Dijl, 2e luitenant van Heyden, 1e luitenant V. Boersma, 2e luitenant Theunissen en kapitein Bartels.

Afb. 3.: Het gezelschap officieren uit Maastricht dat als wacht optrad. (Familie-archief Boersma.)

De volgende ochtend, maandag 11 november 1918, verscheen het verhaal uitgebreid op de voorpagina van de Limburger Koerier (zie afb. 4).

Afb. 4.: Eerste blad, Limburger Koerier, maandag 11 november 1918, de dag na aankomst in Eijsden.

Inmiddels was ook de sinds kort in functie zijnde commissaris van de Koningin in Limburg, baron van Hövell tot Westerflier, gearriveerd. Omstreeks kwart over negen 's ochtends vertrok de keizerlijke trein uit Eijsden in de richting van Maastricht, waarmee een einde kwam aan deze voor Eijsden wel zeer bijzondere omstandigheden.

M.Th.L.W. Boersma.

Afb. 5.: Ex - Keizer Wilhelm en vrouw.

- BRONNEN:**
- Familiearchief Boersma.
 - Limburger Koerier 11 - 11 - 1918 - 17 - 11 - 1918.
 - Ilsermann, S. von: Der Kaiser in Nederland.
 - Laudy, Y.: De snor van de keizer, in de Telegraaf d.d. 9 - 11 - 1968.
 - Sniekers, V.: ingezonden post, in de Limburger d.d. 12 - 12 - 1978.
 - Wijnen, J.: de grote vernedering, in De Limburger d.d. 4 - 11 - 1978.
 - N.N.: Wilhelm II in ballingschap, in De Koppeling d.d. 15 - 11 - 1968.

Het vaandel van de Broederschap van de Rozenkrans te Breust - Eijsden

Elk rechtgeaard Eijsdenaar zal het niet ontgaan zijn dat het uiterlijk van de vaandels, welke in de Bronkprocessie worden meegedragen, steeds meer te wensen overlaat. We menen er daarom goed aan te doen aandacht te schenken aan het vaandel van de Broederschap van de Rozenkrans, omdat dit recentelijk werd gerestaureerd.

Uit het archief van de parochie Sint - Martinus te Breust - Eijsden (Nr. XXXIX) blijkt dat we te maken hebben met een Broederschap, die is opgericht op 26 augustus 1764 onder pastoor Wilhelmus Depus (Depuis - Dupuist). Men spreekt in die tijd van "het heijligh broederschap met flambauwen van den alderheijligsten roosencrans ter Eeren van de heijlige moeder gods maria". De eerste meesters van de Broederschap zijn: Andries Peusens, Theodorus Meijers, Hubert Jeukens en Hendrick Spauwen.

Ook blijkt uit het archief dat de Broederschap al snel in het bezit is van een vaandel, want in 1768 wordt "eenen gulden aen hendrick blonden gegaiven van de vaen te draegen". We mogen wel aannemen dat het nu gerestaureerde vaandel niet "de vaen" is, waarmee Hendrick Blonden liep. Meer waarschijnlijk is het, dat het gerestaureerde exemplaar rond de eeuwwisseling nieuw is gemaakt. De juiste gegevens hierover ontbreken helaas, omdat de boeken van de Broederschap tot op heden spoorloos zijn. (Hebt U ze op zolder?)

Wellicht vraagt U zich af, wat de afbeelding op het vaandel te maken heeft met de rozenkrans. Te zien is dat Maria en het kind Jezus verschijnen aan de Heilige Dominicus en dat het kind hem een rozenkrans overhandigt. Welnu, de lekebroeders der Dominicanen, volgelingen van Dominicus, moesten in vroeger jaren, volgens een bepaling uit 1256, jaarlijks dertig maal honderd Onze Vaders bidden voor de afgestorven medeleden der Orde. Om de tel niet kwijt te raken, maakten ze gebruik van bidsnoeren. Deze bidsnoeren kregen de naam Paternoster, die later op de rozenkrans overging. (Symboliek en Iconographie der Christelijke Kunst, door Prof. Dr. J.J.M. Timmers, Roermond-Maaseik, 1947).

Afb. 1.: Het vaandel van de Broederschap van de Rozenkrans vóór de restauratie. (Foto: Paul Rutten)

*Afb. 2.: Het vaandel van de
Broederschap van de Rozen-
krans na de restauratie.*

(Foto: Paul Rutten)

Voor zover na te gaan, is er sinds lange tijd geen deugdelijk onderhoudswerk aan het vaandel van de Broederschap van de Rozenkrans verricht. Dit verklaart ook waarom dit zo gehavend begon uit te zien in de laatste jaren. Bij nauwkeurige beschouwing bleek het band op vele plaatsen los te zitten en was op sommige plekken zelfs geheel verdwenen. Het borduurwerk had veel te lijden gehad en bij de figuren op het medaillon hingen de draden gewoon los. Bovendien bleek de stof die de ondergrond van het borduurwerk moest dragen vrijwel versleten. Uiterlijk was vooral de onderkant er slecht aan toe, omdat het vaandel daar steeds werd vastgegrepen wanneer de wind er vat op dreigde te krijgen. Mogelijk is daardoor ook één van de kwasten verloren gegaan.

Tijdens de afgelopen winter is er besloten iets aan het vaandel te doen, omdat het anders waarschijnlijk niet meer mee had gekund in de Bronkprocessie van dit jaar. Mevrouw Boersma - de Vrede werd bereid gevonden dit moeilijke en veel geduld vergende werk te verrichten.

Ons inziens is ze zeer wel geslaagd in haar opzet, namelijk het vaandel te restaureren zonder het wezenlijk karakter ervan te veranderen. Bij eerste aanblik zal menigeen veronderstellen dat niets aan het vaandel is gebeurd, maar desondanks is er wel degelijk vele tientallen uren aan gewerkt.

Om te beginnen is het hele binnenwerk en de ophanging vernieuwd. Hierdoor dreigt er voorlopig geen gevaar meer, dat het vaandel gaat scheuren op plaatsen waar de stof erg dun is geworden. Deze dunne plekken zijn bovendien zoveel mogelijk onzichtbaar verstevigd. Aangezien de aanhechting van het band totaal vergaan was, is het geheel opnieuw bevestigd en is er nieuw band gekomen op de plaatsen waar het verdwenen was. Het borduurwerk van het medaillon is geheel gerestaureerd. Dit was vooral erg slecht op plaatsen waar, tijdens het opslaan, vouwen in het vaandel waren gekomen. De resterende kwast tenslotte is verplaatst naar het midden, omdat geen identieke kwast werd gevonden om het vaandel weer symmetrisch te maken.

Registrum

Archi Confraternitatis Sacratissimi Rosarii
institutae per me fr. Servatium Visseri Sacri Ordinis
F. Fr. Prædicatorum ex Commissione R. M. Rev.
Patris Fr. Ludovici Habrix Prioris Conventus
Mosa Trajectensis nomine Reverendissimi Patris
Fr. Thomæ De Boxadors Magistri generalis,
Totius Ordinis Prædicatorum, in Pago de Breust
Diocesis Leodiensis, Sub R. M. Reverendo Dno
Domino Guilielmo Depuis pref. ac Pastore, hac
Vigesima Sexta Augusti Anno millesimo Septu-
agesimo Sexagesimo quarto

Afb. 3.: Kopie uit het archief van de parochie Breust - Eijsden Nr. XXXVIII, betreffende de oprichting van de Broederschap op 26 augustus 1764.

De vertaling luidt als volgt:

Register

Van de Aartsbroederschap van de Allerheiligste Rozenkrans, opgericht door mij, Frater Servatius Visser, van de Heilige Orde van de Fraters Predikheren, in opdracht van de Zeer Eerwaarde Pater Frater Ludovicus Habrix, Prior van het Convent te Maastricht, in naam van de Zeer Eerwaarde Pater Frater Thomas De Boxadors, Magister generalis van de Hele Orde der Predikheren, in het Dorp Breust, Bisdom Luik, onder de Zeer Eerwaarde Heer Guilielmus Depuis, hoofd en Pastoor aldaar op zesentwintig Augustus zeventienhonderd vierenzestig.

Uit bovenstaand verhaal moge blijken welk een enorm werk het is om een vaandel te restaureren en hoe belangrijk het is om vlaggen en vaandels op de juiste wijze te bewaren. De opslagwijze bepaalt voor een groot deel de levensduur!

Tot nu toe is er aan het opslaan en het behouden van de vlaggen en vaandels die Eijsden nog bezit maar weinig aandacht besteed. Ons inziens wordt het tijd, dat er een restauratieplan gemaakt wordt, voor het te laat is!

Rob Boersma.

De gegevens voor dit artikel werden verstrekt door Tonny Boersma en kapelaan Hechtermans.

Afb. 4.: Detail uit het vaandel van de Broederschap van de Rozenkrans.
(Foto: Paul Rutten)

*Afb. 5.: Detail uit het vaandel van de Broederschap van de Rozenkrans.
(Foto: Paul Rutten)*

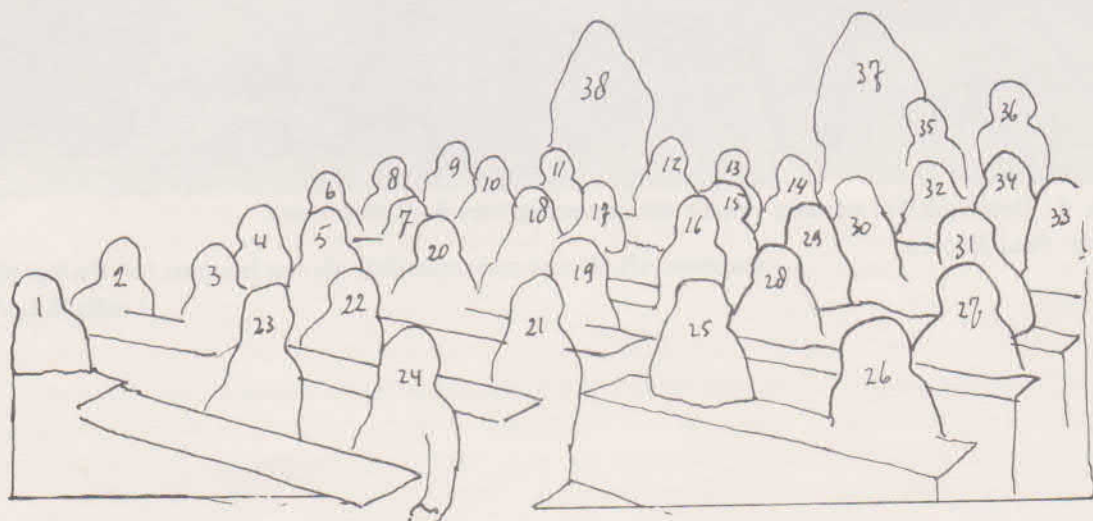
Kent U ze nog?

Kinderen van de r.k. school te Oost - Maarland. De foto werd gemaakt in 1932 door de heer Van Nispen tot Sevenaar in die tijd bewoner van Kasteel Oost.

Mère (zuster) Philipine rechts op de foto plakte stukjes papier op de kindermondjes wanneer in de klas te veel gepraat werd.

1. Pierre Bosch; 2. Huub Steijns; 3. Jef Spauwen; 4. Laurent Doyen; 5. Louis Boersma; 6. Jean Doumen; 7. Huub Bessems; 8. Harry In de Braek; 9. Leo Frambach; 10. Colla Jacobs; 11. Guillaume Pleumekers; 12. Jean Bronckers; 13. Michel Wolfs; 14. Lambert Delière; 15. Jef Aaerts; 16. Mien Rousch; 17. Henri Peusens; 18. Corry van Beek; 19. Til Houben; 20. Annie Houben; 21. Net Aarts; 22. Gerardine Janssen; 23. Marijke Van Nispen tot Sevenaar; 24. Jan Ari Van Nispen tot Sevenaar; 25. Liza Meertens; 26. Mie Meertens; 27. Til Wolfs; 28. Albertine Wolfs; 29. Marie Rozenhout; 30. Anna Alberts; 31. Mia Spauwen; 32. Anna Rompelberg; 33. Josephine Roosen; 34. Schiepers; 35. Maria Mingels; 36. Bertine Mingels; 37. Mère ofwel zuster Philipine; 38. Soeur Emalda, ook genoemd ma soeurke.

Stichting Eijsdens verleden

(opgericht 15 oktober 1975)

Secretariaat: Kerkstraat 13, Eijsden. (tel. 04409 - 2324)

Redactie - coördinatie: Cramignonstraat 27, Eijsden (tel. 04409 - 1563)

Bankrelatie: Rabobank - Eijsden, nr. 11.50.96.590

Amrobank - Eijsden, nr. 45.29.76.022

Wilt U het werk van de stichting financieel steunen, dan kunt U dit doen door een bedrag te storten of over te schrijven op een van bovenstaande rekeningen, onder vermelding van naam en adres.

Bij een minimale bijdrage van f 25,- (voor studerenden f 12,50) per kalenderjaar ontvangt U de uitgaven "Uit Eijsdens Verleden" gratis.

Overname van foto's en of artikelen van deze uitgave is toegestaan na overleg met de stichting.